

YUNUS EMRE'NİN İNSANLA İLGİLİ DİZELERİNE YANSIYAN KUR'AN KÜLTÜRÜ

Ömer MÜFTÜOĞLU(*)

ÖZ

Yunus Emre, 13. yüzyılda Anadolu coğrafyasının Müslümanlaşmasına katkı yapmış bir önemli düşünür ve Hakk âşığı bir ozandır. Yaşarken halk tarafından sevilmiş, ölünce de halkın kendisine olan sevgisi azalmamıştır. Yunus Emre kendi çağdaşlarına ve kendinden sonrakilere şiirleriyle seslenmiş, şiirleri günümüze kadar gelmiştir.

Onun şiirlerinde esin kaynağı dinidir. Her Müslüman gibi o da dinini Kur'an ve Peygamberimizin hadislerinden müteşekkil olan iki ana kaynaktan öğrenmiştir. Öğrendiklerini de şiirlerine yansıtmıştır. Bu makalede Yunus Emre'nin insanla ilgili dizelerine yansıyan Kur'an Kültürü incelenmiş ve çeşitli alt başlıklarla ilgili Kur'an ayetlerinden Yunus Emre'nin şiirlerine yansıttığı mesajlar yakalanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Yunus Emre, Fânilik, Teslimiyet, Mahşer Günü

ABSTRACT

The Reflection of Qur'anic Culture Concerning Human-beings from Yunus Emre's Lines

Yunus Emre was a God lover, a bard and a very important philosopher who worked in service of Islam to be spread in Anatolia in the 13th century. He was loved during his lifetime, and he remained as a beloved after he passed away, by public at large. Yunus Emre was a man who spoke to both his generation and next generations through his poems that survived until today.

His inspiration was Islam religion. Just like all other Muslims he learned Islam from two basic sources; Qur'an and the hadiths of the Prophet. He also reflected what he learned in his poems. Yunus Emre's poems concerning human beings in Quranic culture are under examination in this essay. In other words, the Qur'anic messages from which Yunus Emre reflected in his lines concerning human beings are tried to be identified.

Keywords: Qur'an, Yunus Emre, Mortality, Submission, the Day of Judgment

* Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, omuftu@yahoo.com

Giriş

Sıradan düşünmemek, “sıradan olmayanlardan” destek alarak mümkün olur. Kendi yaşadığı zamanların ötesine seslenmek de yine zamanlara bağlı kalmayan evrensel nitelikli mesajdan beslenerek olur.

Bugün elimizde *Divanı ve Risâletü'n-Nushiyyesi* olan, bu iki temel eserinde yazdıklarıyla tanıdığımız Yunus Emre'nin kimliği üzerindeki tartışmalar¹ bir yana sözlerinde, evrensel nitelikli Kur'an mesajından bolca katkı bulmak mümkündür. O, hem Kur'an'ı hem de Peygamberimizi iyi anlayıp, iyi yorumlamış ve anladıklarını sade bir dille başkalarına anlatmış iyi bir şâir, müstesna bir düşünce insanıdır.

Akıl sahibi olmak, aklını, düşünce üretmek üzere aktif halde kullanıyor olmak, içinde yaşanılan toplumda destekçiler kazandırdığı gibi karşıtların oluşmasına da yol açar. Dolayısıyla düşünce sahibinin, kendi düşüncesini savunması, gerektiğinde mücadele etmesi kaçınılmazdır. Mücadelede kavga bazen kaçınılmaz son olarak ortaya çıkabilir. Ancak kavgayla sonuçlanmayan mücadeleyi tercih etmek, diğer yöntemler bittiğinde kavgayı son çare olarak benimsemek de erdemdir.

Kur'an'da, hakikatin temsilcisi ve ileticisi olarak müjde verici ve uyarıcı olarak gönderildiği ifade edilen² Peygamberimizin yolu da kavga değildir. Peygamberimiz dışındaki diğer peygamberler için de bu husus geçerlidir. Onların da hepsi müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmişlerdir.³ Yunus Emre bu

1 Yunus Emre'nin doğduğu ve yaşadığı yerler konusundaki tartışmalar için bkz. Uysal, Abdullah-Alodalı, Necati-Demirci, Musa, *Dünü ve Bugünüyle Karaman Kültür-Tarih-Coğrafya*, Karaman Yunus Emre Kültür Derneği Yay., Karaman, 1992, s. 552 vd.; Doğramacı, Mehmet, *Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı*, Kıtısan Yay., İstanbul, tsz., s. 15, Yunus Emre'nin mezarının Anadolu'nun farklı bir çok yerinde olmasını, Yunus'un Türk halkının içine sindiğinin göstergesi olarak yorumlayan Çubukçu'nun Yunus Emre ve düşüncesiyle ilgili diğer görüşleri için bkz. Çubukçu, İbrahim Agah, *Yunus Emre ve Düşüncesi*, Kılıç Kitabevi, Ankara, 1984, s. 15 vd.. Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili ayrıca bkz. Bayraktar, Mehmet, *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1994, s. 1-12; Öztelli, Cahit, *Yunus Emre*, Özgür Yay., İstanbul, 2009, s. 17, Gölpinarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1961, s. 72-73; Gölpinarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s. XXVIII, Yardım, Mehmet Nuri, *Yunus Emre Divanı*, Kahraman Yay., İstanbul, 2006, s. 8; Karakoç, Sezai, *Yunus Emre*, Diriliş Yayınları, İstanbul; 2009, s. 8 vd.; Özçelik, Mustafa, *Bizim Yunus*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir, 2007, s. 10 vd.

2 İlgili ayetler için bkz. 2.Bakara,119; 17.İsrâ, 105; 25.Furkân, 56; 33.Ahzâb, 45; 34.Sebe, 28; 35.Fâtır, 24; 48.Feth, 8.

3 2.Bakara, 213.

durumda tercihini ortaya koymuş kavgayı değil, gönül adamı olmayı tercih etmiştir:

*“Ben gelmedim davi (=kavgâ) için, Benim işim sevi (=sevgi) için
Dost’un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim”⁴*

1. Yunus Emre'nin Kur'an Kültürü

Yunus Emre'nin bildiği ve söylediği hakikatlerin kaynağı, bütün Müslüman düşünce adamlarının fikriyatına kaynaklık eden Kur'an ve Sünnettir. Bu iki temel kaynağın öğrettikleriyle yetişen her insan gibi Yunus Emre'nin de şiirlerinde beslendiği temel kaynakların yansımalarını görmek mümkündür. Bu çalışmada Yunus Emre'nin şiirlerine yansıyan temel kaynaklardan sadece Kur'an ayetleri ele alınacağından Hadislere değinilmeyecektir.

Yunus Emre'nin şiirlerinden hareketle zengin bir Kur'an kültürüne sahip olduğu ve Kur'an'ı içeriden bakan bir gözle görebildiği rahatlıkla söylenebilir. Onun aşağıdaki dizeleri, içeriden bir Kur'an okuyucusu olduğunun en açık delilidir:

*“Sayru (=hasta) olmuş iniler (=inler) Kur'an ünün (=okunmasını) diniler
Kur'an okuyan kendi, kendi Kur'an içinde”⁵*

İnsanın kendini bilmesi, varlığına dair kuşku duymayıp varlığının gerçek sebebini ve yapması gerekenleri iyi kavrayıp yaşamını buna göre sürdürmesi demektir. Yaradılış gayesinden habersiz olanlardan bu türden davranışlar beklenemez. Peki, insanın kendini bilmesini sağlayacak kaynak nerededir? Yunus Emre, bu sorunun cevabını bulmuştur ve adresin Kur'an'dan başka bir yer olmadığını pekâlâ bilincindedir:

*“İy kendözini (=Ey kendini) bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan
Hak varlığın isterisen uş (=işte) 'ilm ile Kur'an'dadır”⁶*

Müslüman bir zihnin beslenmek, zinde kalmak ve istikamet üzere devamını sağlamak için ilk müracaat kaynağı Kur'an'dır. Kur'an, Hakkı temsil eden insana Hakk tarafından gönderilen rehberdir. Bu rehberliği kabul eden insan için başka mürşit gerekmez. Yunus Emre Kur'an için; “mürşiddir Kur'an bana” derken bu hakikate vurgu yapmaktadır:

4 Toprak, Burhan, *Yunus Emre Divanı*, Odunpazarı Belediyesi Yay., İstanbul, 2006, s. 150. Makalenin metni içinde şiirlerin orijinal halleri kullanılmış, gerekli görülen açıklamalar parantez içinde (=) işaretiyle verilmiştir. Ayrıca, şiirler, hangi divandan alınmışsa, o divanın hattına sadık kalınmaya çalışılmış, anlaşılma kolaylığı sağlaması açısından bazen küçük değişikliklere gidilebilmiştir.

5 Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı (Tablil)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 2005, II, s. 246.

6 Tatçı, a.g.e., II, s. 53.

“*Kâf Tagı zerrem (=parçam) degül ay u güneş bana kul
Aslum Hak’dur şek (=şüphe) degül mürşiddür Kur’an bana*”⁷

Kur’an dışı hatta onun yerine ikamet edilmek istenen ikincil kaynaklar, sabiteleri olan ve bu sabiteleri üzerinde sabitkadem ilerlemesini sürdüren zihinlere kaynaklık edemez. Onların yegâne mürşitleri vardır ve o da Kur’an’dır. Kur’an’ın Allah tarafından inzal olduğuna vurgu yapan Yunus Emre, Kur’an dışı kaynaklardan beslenenlere karşı Kur’an’ı önceler ve asıl kaynağın Kur’an olması gerektiğini dile getirir.

“*Çün Kur’an gökden indi anı Allâh buyurdu
Andan haber virsene hâ kitâbdan ötersin (=hangi kitaptan okursun)*”⁸

Yunus Emre’nin Kur’an’ı iyi okuyup iyi bildiğinin bir başka göstergesi Allah’ın görülebilmesi meselesinde bu işin mümkünattan olduğunu söyleyenlere verdiği cevaptır. Allah, insanın bu dünyada yaşarken kullandığı gözlerle görülemeyecek bir aşkın varlıktır.⁹ Nitekim Musa Peygamber’in “*Rabbim, Kendini bana göster de (bir kerecik) göreyim Seni!*” talebine “*Beni asla göremezsin!* (= لن ترائي)¹⁰” cevabı, Allah’ın görülemeyeceği hususuna Yunus Emre’nin Kur’an’dan gösterdiği delildir:

“*Kim göre Anı ıyân (=açıkça, belli) kim diye nakş u nişân
Sözi ‘Len Terânî’dir Musaya Tur içinde*”¹¹

Yunus Emre, 112.İhlâs suresinin sonundaki “*kufuven ehadl* كُفُّوا احد” kısmına da bir dizesinde atıf yaparak, varlığı başlangıçsız ve sonsuz olan Allah’ın ezeli ve ebediliğine dikkatleri çeker, bu tarifin dışındaki algıların Kur’an’a uygun olmayan algılar olduğunu dile getirir. Aynı mısradan birden fazla ayete atıf yapan Yunus Emre, 57.Hadîd suresinin 3. Ayetinde geçen evvel ve âhir (= هو الأول و الآخر) kısmını da olduğu gibi sözüne aktarır:

“*Oldur âhir oldur ebed hem dillerde Kufuven ehad
Evlîyâ geçdi dünyâdan bir sâ’at kime kalısar*”¹²

20.Tâhâ suresinin başında, Kur’an’ın, onun ilk muhatabı olan Peygambere mutsuzluk kaynağı ve zorluk vesilesi olarak indirilmediği, tam tersine bir uyarı aracı olduğu vurgularının ardından 6. ayette ifade edilen; “*göklerde,*

7 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 12.

8 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 202.

9 6.En’âm, 103.

10 7.Ârâf, 143.

11 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 249.

12 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 52.

yerde, bu ikisi arasında ve toprağın altında her ne varsa O'na ait olduğu" gerçeği, Yunus Emre'nin dizelerine şöyle yansır:

“Bir dem (=ân) çıkar Arş üzere bir dem iner tahtê-serâ
Bir dem sanasın katredür (=zerredir) bir dem taşar 'ummân olur”¹³

Yunus Emre, şiirlerinde Kur'an ayetlerini kullandığını, sözlerin asıllarını Kur'an'dan naklettiğini söylemekte bir sakınca görmez. Dahası bu hakikati, sözüne Kur'an'ı iftiharla kaynak gösteren her Müslüman gibi yüksek sesle söyler. Kur'an'da 69 kez tekrarlanan¹⁴ “واتقوا Allah'la aranızdaki samimi ilişkiyi bozacağı gerekçesiyle O'nun yapmanızı hoş görmeyeceği şeylerden sakının” emri- ni, “تَضَرَّعُوا / acizliğinizi itiraf edin” (6.En'âm, 43) emriyle birleştirerek arka arkaya şiirine alır ve kulun, yaptığı hatadan dolayı tevbe etmesi gerektiğini söyler.

“Kur'ân eydür ki 'vettekû' gine eydür ki 'tez(ar)¹⁵ ra'û'
Kâhil (=tembel) olup oturmagıl tîz tevbeye gelmek gerek”
Yûnus'un sözi şi'irden ammâ aslı(dur) kitâbdan
Hadîsile dinene key (bilgil) sâdık olmak gerek”¹⁶

“Kendisini Allah'a ve O'nu bilmeye adanmış bir insan, bütün varlığa karşı derin bir sevgi ve aşktan aldığı zevk ile geçirmeye çalışır.”¹⁷ Yunus Emre'nin kendini Allah'ı bilmeye adanmış bir insan olduğunda kuşku yoktur. O'nun Kur'an'ı iyi bildiği ve Kur'an ayetlerini şiirlerinde mealen ve lâfzen kullandığının başka örnekleri de vardır. Aşağıdaki başlık altında buna dair başka örnekler de sunulacaktır.

2. Yunus Emre'nin İnsanla İlgili Dizeleri ve Bu Dizelere Yansıyan Kur'an Kültürü

Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan¹⁸, kendisi dışında yaratılan her şeyin kendine musahhar/ emrine âmâde kılındığı¹⁹ irade ve tercih sahibi, görevleri

13 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 41.

14 Örnek ayetler için bkz. 2.Bakara, 24, 48, 123; 3.Âlu İmrân, 50,102.

15 Muhtemelen okuma hatasından dolayı ayetteki şedde hafzedilmiş ve kayıtlara “tezrau” şeklinde geçmiş olmalıdır. Ayetin aslında şedde vardır ve kelimenin doğrusu “تَضَرَّعُوا” şeklindedir.

16 Tatcı, *a.g.e.*, II, s. 110.

17 Yasa, Metin, *Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk-Yaratılış-Kendi Olma*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008, s. 33.

18 2.Bakara, 30.

19 14.İbrâhim, 32-33; 16.Nahl, 12,14; 22.Hacc, 65; 29.Ankebût, 61; 31.Lukmân, 20,29; 35.Fâtır, 13; 39.Zumer, 5; 43.Zuhrûf, 13; 45.Câsiye, 12-13.

ve sorumlulukları olan insan en güzel bir nitelikte yaratılmıştır.²⁰ Allah da ona Kendi ruhundan bir nefha vermiştir.²¹ “Hiçbir varlığın yüklenmeye cesaret edemediği emaneti insan yüklenmiş (...) insanda, diğer varlıklarda münferit ve dağınık biçimde bulunan Allah’ın isim ve sıfatlarının tecellisi topluca ve tam olarak bulunmuştur”²².

İnsanlık yolculuğu başladığı noktadan itibaren bugüne kadar epeyce mesafe katetmiştir. Ancak bu yolculuk, akan bir nehrin, kendisine katılan başka suların getirdiklerini taşımak zorunda kalması gibi zaman içinde saflığını yitirmiş, “katkılı” hale gelmiştir. İnsan, başlangıçtaki saflığına geri dönmek ister. Saflığa geri dönüş aslında o saflığın Kaynağına, Hak’a dönüştür. Yunus Emre, özüne dönme arzusunu şöyle dile getirir.

*“Beni bende demen, bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeru”*²³

2.1. İnsanın Faniliği

Yunus Emre, bir insanın en başta bilmesi gereken şeyi geçiciliği, fâniliği, dünya hayatının daimi bir hayat olmadığını, bâki olanın sadece Allah Teâlâ olduğunu Kur’an ayetleri aracılığıyla iyi bildiğini hem 57.Hadîd suresinin 3. hem de 55.Rahman suresinin 26. Ayetinden alıntı yaparak ilan eder. 57.Hadîd suresindeki ayet, başlangıcı ve sonu olmayan yegâne varlığın Allah olduğunu, insanların ise ölümlü varlıklar olarak O’nun tarafından yaratıldığını ifade etmektedir. 55.Rahman suresindeki ayette ise yine aynı husus vurgulanmakta ve insanın faniliğine atıf yapılmaktadır:

*“Evveli Hû âhiri Hû yâ Hû illâ Hû olam
Evvel âhir ol kullu men aleyhâ fân olam”*²⁴

Allah hem ezeli hem de ebedîdir. Ebedîlik, Allah’a özgü bir sıfattır. İnsan ise belli bir süreyle sınırlı olarak yaratılmıştır.²⁵ Fakat ruhunda ebediyeti asla son bulmayacak, sönmeyecek bir hükümranlılığı şiddetle arzular.²⁶ Sınırlı ve geçici bir hayatı olduğu için de insan ebedîlik arzusunu tatmin edemez.²⁷ Bu

20 95.Tin, 4.

21 15.Hicr, 29; 21.Enbiyâ, 91; 38.Sâd, 72; 66.Tahrîm, 12.

22 Demirci, Mehmet, *Yunus Emre’de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yay., Ankara, 1991, s. 107.

23 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 279, Toprak, *a.g.e.*, s. 160.

24 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 167.

25 6.En’âm 2.

26 20.Tâhâ, 120.

27 Bu konuda detaylı bir yorum için bkz. Düzenli, Yaşar, *Kur’an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İFAV. Yay., İstanbul, 2000, s.8.

tatmin, sadece ebedî olana iman ederek yakalanabilir. Yunus Emre vahye kulak vererek bu gerçekleri ifade etmiştir.

Yunus Emre'nin insanın ölümlü olmasıyla ilgili söyledikleri bu kadar değildir. Kendisi “vedûd (=yarattıklarını seven, insanın da Kendisini sevdiği bir varlık)” olan²⁸ Allah, ölmeyi “yok olup gitmek” olarak tanımlamaz. “*Allah yolunda öldürülenlere [yok olup gittiler anlamında] ‘ölüler’ denmemesi*” Kur'an'da belirtilir.²⁹ Kendilerine “*ölüler*” denecek birileri varsa bunlar; Allah'tan başka kendilerine yalvarıp yakarılan varlıklardır. Onlar kelimenin tam anlamıyla “ölü”dürler.³⁰ Kur'an'ın öne çıkardığı bu ayrıntıyı Yunus Emre'nin aşağıdaki satırlarında bütün açıklığıyla görmek mümkündür:

*“Ne bilmegün bilmekdürür, ne gülmegün gülmekdürür
Son menzilin ölmekdürür, duymadınsa aşktan eser
Ger bu sırrı duyaydın, ya bu gamı yiyeydin
Yerinde eriyeydin, gideydi senden bu kâr ü bâr
Bildik gelen geçer imiş, bildik konan göçer imiş
Aşk şarabın içen imiş bu manadan her kim duyar”³¹*

İnsanın fâni olmasının yanında geçici olan bir başka şey de dünya hayatıdır. Dünya, insanın “kalacağı” değil, gideceği yerdir. Dünyada kalınmaya gelmez, gidilmeye gelinir. Dünya hayatı, ahiret hayatına insanı taşıyan bir hazırlanma yeri olmaktan bağımsız düşünülecek olursa geçici bir oyun ve eğlenceden ibaret bir hal alır.³² Dünyada kazanılan ve adına dünyalık denilen her şeyin de tıpkı dünya hayatının kendisi gibi geçici olduğunu, Yunus Emre şu çok bilinen sözleriyle atıf yapar:

*“Mal sahibi mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan / Var biraz da sen oyalan”*

Mal, biriktirilip ona sahip olmayan başkalarına baskı aracı olarak kullanılmadığı sürece olgun insan olma yolunda insana yardım edecektir. Ancak malın biriktirilmesi ve bu birikimin sağladığı imkânların baskıya dönüşmesi hiçbir şekilde kabul edilebilir bir durum değildir. Kur'an'da 102.Tekâsur suresinin 1-8. ayetlerinde bu duruma vurgu yapılır.

28 11.Hûd, 90; 85.Burûc, 14

29 2.Bakara, 154.

30 16.Nahl, 20-21.

31 Toprak, *a.g.e.*, II, s. 124.

32 İlgili ayetler için bkz. 6.En'âm, 32; 29.Ankebût, 64; 47.Muhammed, 36; 57.Hadîd, 20.

Durmak için değil, gitmek için gelinen dünyada edinilen her şeyin fâni oluşuna Yunus Emre'nin bir başka vurgusu da şöyledir:

*“Benim bunda kararım yok, ben bunda gitmeğe geldim
Bezîrğânem (=tüccarım) metaim (=malım) çok, alana satmağa geldim.”*³³

2.2. İnsanın Rabbine Teslimiyeti

“Ahsen-i takvîm”³⁴ üzere yaratılmış insanın bu yaratılışının gayesiz olmadığı muhakkaktır. Bu gaye, Kur'an'da; *“İnsanları ve cinleri, [bunu hiç hak etmeyen Benden başka birilerine boyun eğsinler diye değil,] sadece Bana ibadet etsinler diye yarattım”*³⁵ ayetiyle ifade edilmiştir.

İnsanın en önemli görevi, insanlık çizgisinin farkında olması ve bu farkındalığa göre davranmasıdır. Kişi, insanlığının bilincinde olduğu zaman, sınırlı olduğunun, sınırlı şeylere yetkisinin olduğunun ve sınırlarını aşmaması gerektiğinin farkında olur. O, Allah'ın karşısında tanrısal nitelikler taşıyan, bunu iddia eden, azgınca davranan bir zorba değil, Allah'ın sevgisinin bir sonucu olarak yaratılmış ve yetkilendirilmiş bir varlıktır. Bundan dolayı teslim olmayı seçer. Bu teslimiyet aşkın güce, Sevilene, Sevginin kaynağına teslimiyettir. 41.Fussilet suresinin 33. Ayetinde *“Ben hiçbir ön şart olmadan Allah'a teslim olanlardanım, diyenden daha güzel sözlü kimdir”* övgüsüne mazhar olan bu yoldaki kulun Yunus Emre'nin dilindeki tarifi şudur:

*“Âşık olan miskin olur Hak yoluna teslim olur
Her ne dersen boyun tutar, çare yok gönül yıkağa”*³⁶

Teslim olan kul, kelimenin tam anlamıyla “Müslüman” olmuştur. Teslim olunan Yüce Varlık, Kendisine teslim olanlara kötü muamele eden, onları ezen, onlara acımasız davranan biri değil, tam tersine Rahim sıfatıyla onlara muamele edendir. Kullar ne kadar günahkâr olsalar da Rablerinin rahmetinden asla ümitlerini kesmezler: 39.Zumer suresinin 53. Ayetinde Allah'ın rahmetinden asla ümit kesilmemesi gerektiği açıkça ifade edilir. Yunus Emre, bu ayetin içinden aldığı *“ümit kesmeyin! لا تقنطوا”* lafzıyla şöyle seslenir:

*“Rahîmdürür senin adın, rahîmliğin bize dedin
Mürşitlerin mücdeledi, 'lâ taknetü' (=Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!)
hitap nedir”*³⁷

33 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 176, Toprak, *a.g.e.*, s. 150.

34 95.Tîn, 4.

35 51.Zâriyât, 56.

36 Tatçı, *a.g.e.*, I, s. 18, *Yunus Emre Divanı*, Dergah Yay., İstanbul, 1981, s. 37.

37 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 99, Toprak, *a.g.e.*, s. 88.

2.3. İnsanın Rabbini Görme Arzusu

Teslim olunan Varlık, gözle görülmez ama varlığından da hiç kuşku duyulmaz. Seven kişi, onu görmeyi elbette arzular, bu arzusunu dile getirir. Ancak kul olmak, sınırlı olmaktır aynı zamanda. Sınırlı olan da Sınırsız göremez, tam anlamıyla idrak edemez. Nitekim Yunus Emre'nin Kur'an kültürünün anlatıldığı yukarıdaki başlıkta da değinilen 6.En'âm suresinin 103. ayetinde; “*Hiçbir beşerî görüş ve tasavvur onu kuşatamaz hâlbuki O her türlü beşerî görüş ve tasavvuru çevreleyip kuşatır*” buyrulmaktadır. Yunus Emre, iman ettiği Rabbinin şeriki olmadığını bilir, bütün kâinatın idarecisi, düzenleyicisi, kâinattaki sarsılmaz ve bozulmaz düzenin Yaratıcısı olduğuna hiç kuşku duymadan inanır. Bunun yanında Allah'ın kuluna, şah damarından daha yakın olduğunu haber veren 50.Kâf suresinin 16. Ayetine de vurgu yaparak şu güzel mısraları söyler:

“*Sensin bize bizden yakın, görünmezsin hicap nedir
Çün aybı yok görklü yüzün, üzerinde nikap (=peçe) nedir
Sen eyittin ey Padişah, yehdillâhü men yeşâ (=Allah dilediğini doğruya
eriştirir)
Şerikin yok senin hâşâ, suçlu kimdir, ikap (=ceza) nedir
Levh üzere kimdir yazan, azdıran kim, kimdir azan
Bu işleri kimdir düzen, bu suale cevap nedir*”³⁸

Bu dizelerde Allah'ın dileyeni hidayete erdireceği yönündeki Kur'an ifadesini³⁹ de kullanan Yunus Emre'nin Rabbini görme arzusu karşısında kendi bulduğu cevap; bedeninin varlığını gördüğünü ama canını göremediğinden hareketle Allah'ın da görülemeyeceği sonucudur:

“*Kani (=hani) bu mülkün sultanı, bu ten ise kani canı
Bu göz görmek diler anı, bu mebde ü meâd (=hayatın başlangıcı ve sonrası)
nedir
Yunus bu göz anı görmez, görenler hod (=kendisi) haber vermez
Bu menzile ho (=şu) akıl ermez, bu kovduğün serap (=hülya) nedir*”⁴⁰

2.4. İnsanın “Öğrenen” Olması

İnsanın, yaratılmış bir varlık olarak her şeyi bilmesi, her şeyden haberdar olması beklenemez. İnsanın bilgisinin kaynakları vardır. Bunlar, aklı, beş du-

38 Tatçı, *a.g.e.*, aynı yer, Toprak, *a.g.e.*, aynı yer.

39 Örnek ayetler için bkz. 2.Bakara, 213; 24.Nûr, 46.

40 Tatçı, *a.g.e.*, aynı yer, Toprak, *a.g.e.*, aynı yer.

yusu ve vahiy yoluyla gelen haberlerdir. Aklın ve beş duyunun sınırlarına girmeyen bazı bilgileri insan vahiy yoluyla öğrenir. Kur'an'da 55.Rahman suresinin 2. Ayetinde “*Rahman'ın Kur'an'ı öğrettiği*”, 96.Alak suresinin 5. Ayetinde “*Rabbin insana bilmediği her şeyi öğrettiği*”, 2.Bakara suresinin 31. Ayetinde de “*Rabbin Ademe bütün isim(lendirme)leri öğrettiği*” bildirilir. Yunus Emre, bu ayetlerde haber verilen durumun farkında olarak şöyle der:

“*Biz talib-ilmiz, aşk kitabın okuruz
Çalab (=Allah Teâlâ) müderris bize, aşk hod (=kendisi) müderrisdir*”⁴¹

İnsanın, Rabbinin öğrettiklerinden nasıpdar olması O'nun hitabına muhatap olmasıyla mümkündür. Yunus Emre'nin bu satırlarından, Rabbinin hitabına muhatap olmuş bir kâmil mümin olduğu sonucu çıkarılabilir.

3.5. Sınavı Kazanan İnsana Cennet Mükâfatı

Bu dünya bir imtihan yeridir. İmtihan, ergenlik çağına ermekle başlar ve aklın yerinde olduğu bütün zamanları kapsar. İman etmek bir teslimiyet işidir ve bu teslimiyetin ne kadar samimi olup olmadığı, teslim olununca sınanacaktır. “*İnsanlar sadece ‘iman ettik’, demekle sınanıp denenmeden bırakılacaklarını mı sanıyorlar? Doğrusu onlardan öncekileri de sınamıştık...*”⁴²

Kur'an'da bildirildiğine göre herkes değişik şekillerde sınanacaktır: “*Kesinlikle sizi korkuyla, açlıkla, mallar, canlar ve verimliliklerin azalmasıyla sınavırız ama sabredenleri müjdele!*”⁴³ Sınanma olmadan, samimiler, zorluklara karşı direnenler ve diğerlerinden daha fazla çaba gösterenler ortaya çıkmaz. “*İçinizden Allah yolunda üstün çaba gösteren ve zorluklara karşı direnenleri bilip ortaya çıkarıncaya kadar sizi mutlaka sınavacağız, zira Biz, sizin bütün haberlerinizi sınavırız.*”⁴⁴ İmtihanların neticesinde kazananların varacakları yer de cennettir. İmtihan kazanılmadan cennete girilmez: 3.Âluimrân suresi 142. Ayet bu konuyla ilgilidir: “*Yoksa siz, Allah içinizden cihad edenleri ve yolunda sabit kalmak üzere direnenleri seçip ayırmadan cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz?*”

“*Gözüm Seni görmek için, elim Sana ermek için
Bugün canım yolda kodum, yarın Seni bulmak için
Bugün canım yolda koyam, yarın ivazın (=bedel) veresin
Arz eyleme Uçmağını, hiç arzum yok Uçmak için
Benim Uçmak neme gerek, hergiz (=asla) gönlüm ana bakmaz*

41 Tatçı, a.g.e., II, s. 44, Toprak, a.g.e., s. 91.

42 29.Ankebût, 2-3.

43 2.Bakara, 155.

44 47.Muhammed, 31.

*İşbu benim zâriliğim (=ağlayışım, inleyişim), değildirdürür bir bağ için
Uçmak Uçmağım dediğin, müminleri yiltediğin (=teşvik ettiğin)
Bir ev ile birkaç hûri, hevesim yok koçmak için”⁴⁵*

Benzer anlamda Yunus Emre'nin bir başka mısrası da şöyledir:
“Cennet Cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı, bana seni gerek seni”⁴⁶

6.6. İnsanın Mahşer Günü Kendi Durumuyla İlgilenmesi

Vahye dayansın ya da dayanmasın bütün dinler, ölüm ve ölümötesi konusunda bir anlayış oluşturma ihtiyacı içinde olmuşlardır.⁴⁷ Bununla beraber vahye dayanan dinler ahiret inancına daha çok ağırlık vermişlerdir.⁴⁸ Zira ahiret inancı olmadan Allah'a iman anlamsızdır.⁴⁹

Mahşer günü, insanların kendi dertleriyle ilgilenmekten etraflarında cereyan eden hadiselerle ilgilenmeye fırsat bulamayacakları bir gün olacaktır. Zira o gün hesap vardır. Mahşer günü Kur'an'da; “geleceğinden kimsenin şüphesi olmaması gereken bir gün”⁵⁰ “kıyamet günü”⁵¹ “ahiret günü”,⁵² “hesap günü”⁵³ “din günü”⁵⁴ olarak da isimlendirilir. Yine o gün kimse kendinden başkasına fayda veremeyecektir.⁵⁵

Kur'an'da Mahşer günü yaşanacaklar anlatılırken “o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, hayat arkadaşından ve çocuklarından kaçacak o gün herkesin birbirinden kaçmak için yeterince işi olacak”⁵⁶ buyrulmaktadır.

Yunus Emre, bu ayetin bildirdiği sahneyi daha özet halde, kıyamet pazarında her kulun yeterince başında kaygının olacağı sözleriyle anlatır.

45 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 235, Toprak, *a.g.e.*, s. 120.

46 Toprak, *a.g.e.*, s. 114.

47 Paçacı, Mehmet, *Kur'an'da ve Kitabı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yay., İstanbul, 1994, s.11.

48 Paçacı, *a.g.e.*, s.12.

49 Paçacı, *a.g.e.*, s.13.

50 Örnek ayetler için bkz. 3.Âluimrân, 9,25; 4.Nisâ 87.

51 Örnek ayetler için bkz. 2.Bakara, 85, 113,174, 212; 3.Âluimrân, 55, 77, 4.Nisâ 141, 159.

52 2.Bakara, 8, 62, 162,177, 228, 232, 264; 3.Âluimrân, 161, 185, 194.

53 38.Sâd 16, 26, 53; 40.Mumin 27.

54 1.Fâtiha, 4; 15.Hicr, 35; 26.Şuarâ, 82; 37.Sâffât, 20; 38.Sâd, 78; 51.Zâriyât 12, 56.Vâkıa, 56; 70.Meâric, 26; 74.Muddessir, 46; 82.İnfitâr, 15, 17, 18; 83.Mutaffifin 11.

55 82.İnfitâr 19.

56 80.Abese, 34-37.

*“Ol kıyamet bazarında, her kula başı kaygısı
Yunus sen âşıklar ile hiç görmeyesin kıyamet”⁵⁷*

6.7. İnsanın Mahşer Gününün Dehşetinden Korkması

Mahşer gününün dehşetli ve şiddetli olacağına dair Kur’an’da bazı bilgiler verilmektedir. Bu dünya hayatından sonra, burada yapılanların hesabının görüleceği ve bu hesaba göre mükâfat veya cezanın gündeme geleceği bir başka günün varlığına inanmayan Araplara ilk dönem ayetlerinden itibaren kıyamet vurgusu yapılır. Kıyamet vurgusunun yanında bir de mahşer günü yaşanacaklarla ilgili detaylardan da Kur’an’da bahsedilir. Bunlardan bir tanesi de o gün gökyüzünün yarılacağı, yeryüzünün uçsuz bucaksız bir düzlüğe dönüştürüleceği bilgisidir. 84. İnşikâk suresinin ilk 6 ayetinde yer verilen bu bilgileri Yunus Emre şiirine almış ve o gün insanın bütün bu olup bitenlere nasıl katlanabileceğini sormuştur. Olacakların şiddetinden korkan insanların o gün ağlaşacaklarını da Yunus Emre dile getirir:

*“Ol günde gök çatlayırsar
İnsân niçe katlanırsar
Ol günde kim korkmayırsar
Ağlaşalum ol gün için”⁵⁸*

6.8. İnsanın Hatasından Dönüp Rabbine Tevbe Etmesi

Yunus Emre, Allah’ın karşısında insanın kul olduğunun farkında bir Müslüman’dır. Bunu farklı sözlerle dile getirir. O’na göre insanın isyan etmemesi, teslim olması gerekir. Allah’a ve Rasulüne isyan etmek tamamıyla bir kendini bilmezlik olmakla birlikte⁵⁹ isyanın ve kulluk sınırlarını aşmanın karşılığı ateşe atılmak⁶⁰ ve orada ebedi kalmaktır⁶¹. Hata yapan kul, eğer Müslüman ise işte bu noktada diğerlerinden farkı ortaya çıkar. Çünkü Müslüman olan, hata yaptığında bunu nasıl telafi edeceğini bilir; hemen Rabbine hatasından dolayı dönüş yapar ve hatasının bağışlanmasını talep eder.⁶² Allah’ın kulundan beklediği de yaptığı hatanın farkına vardığı anda hemen tevbe etmesidir.⁶³

57 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 308, Toprak, *a.g.e.*, s. 102.

58 Tatçı, *a.g.e.*, II, s. 219.

59 33.Ahzâb, 36.

60 4.Nisâ, 14.

61 72.Cinn, 23.

62 Konuyla ilgili örnek ayetler için bkz. 5.Mâide, 39; 25.Furkân, 71.

63 4.Nisâ, 27.

Yunus Emre'nin Rabbine tevbesi satırlarına şöyle yansır:

*“Gene zâri kılayım, Çalabıma (=Rabbime) yalvarayım
Allah'a sığınayım, medet Allahım medet
Âşk Yunus kıl zâri (pişman), günahın yusun Bârî (=Yoktan var eden
Allah)
Göresin Peygamberi, medet Allahım medet”*⁶⁴

6.9. İnsanın Yeryüzüne İbret Alıcı Bir Gözle Bakması

Kur'an'da, insana ibret alıcı bir bakışla etrafına bakması ve gördüklerinden kendisine yarayacak sonuçlar çıkarması yönünde çeşitli tavsiyeler vardır. “Suç işleyenlerin”⁶⁵, “Zalimlerin”⁶⁶, “Uyarıldıkları halde bu uyarılara kulak asmayanların”⁶⁷, “Fesat çıkarmakla meşgul olanların”⁶⁸, “Hakikatleri yalanlayanların”⁶⁹ sonlarının nasıl olduğuna bakılması örnekleri bunlardan bazılarıdır.

Bunlarla birlikte Kur'an'da yeryüzüne ibretli gözlerle insanın bakmasının istendiği ayetler de vardır. “Onlar, gökyüzüne dönüp bir bakmadılar mı? Onu hiçbir eksik noksan olmaksızın nasıl inşa ve nasıl da tezyin etmişiz, aynı şekilde yeryüzünü de oraya sapaşağlam dağlar yerleştirmek suretiyle uzatıp genişçe sermişiz, orada her bir türden bitkiler yetiştirmişiz.”⁷⁰ Bu ayetin dışında bir de Kur'an'ın yeryüzünde önceden yaşamış insanların akıbetine dair kalıntılardan ibret alınması maksadıyla gezilip dolaşılması ve bu kalıntılara bakılması yönündeki hatırlatmaları bulunmaktadır.

Kur'an'da üç ayrı yerde birbirine yakın ifadelerle; “Onlar yeryüzünde dolaşmıyorlar mı? Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğunu bir görselerdi...”⁷¹ buyrulur. Yunus Emre, yeryüzünde dolaşıp, karşılaşılanlara ibret nazarıyla bakma konusunu şiirine şöyle aktırır:

*“Ey aşk eri aç gözünü, yeryüzüne eyle nazar
Gör bu latif çiçekleri, bezenüben, geldi geçer”*⁷²

64 Toprak, *a.g.e.*, s. 118.

65 7.Ârâf, 84.

66 10.Yünus, 39; 28.Kasas, 40.

67 10.Yünus, 73; 37.Sâffât 73.

68 27.Neml, 14.

69 43.Zuhrûf, 25.

70 50.Kâf, 6-7.

71 30.Rûm, 9; 35.Fâtır , 44 ve 40.Mu'min, 21.

72 Tatçı, *a.g.e.*, II, 42, Toprak, *a.g.e.*, s. 124.

6.10. İnsanın Hakkı Görecek Bir Göze Sahip Olması

Yunus Emre'nin Kur'an kültüründen haberdar ve bu haberdarlığını şiirlerine yansıtan bir önemli kişi olduğuna dair bir başka örnek de Onun Hakk'ı görecek göze sahip olmak gerektiğini vurgulayan aşağıdaki dizeleridir. İnsanın dünyayı görmek için kullandığı gözü, Rabbini göremez. Rabbi görecek olan göz, gönül gözüdür.

Kur'an'da 2.Bakara suresinin 8. Ayetinden başlayarak anlatılan “*gerçeği duymayacak kadar sağır, hakikati dile getirmeyecek ölçüde dilsiz ve gözlerinin önünde duran ve görmeleri gerektiği halde gerçekleri görmemekte ısrar edecek kadar kör*” özellikli insan tipi, Yunus Emre'nin yukarıdaki mısrasına da konu olmuştur. Kur'an'da bu tipin durumunun anlatıldığı başka ayetler de vardır.⁷³ Yunus Emre, bütün bu anlatımların hülasası olarak sözünü bu dörtlüğe sığdırmıştır.

*“Er odur alçak dura, ayık odur yola vara
Göz odur ki Hakk'ı göre, gündüz gören göz değil
Yunus Emrem sözün satar, söze bal ü yağ katar
Altmış bin sarrafa satar, yükü gevherdir koz değil”⁷⁴*

Sonuç

Anadolu insanının yüreğinde hatırı sayılır bir yeri olan Yunus Emre, özellikle son yıllarda “herkesin kendi bulunduğu yerden bakınca gördüğü” bir kimlik kazandırılmak istenen bir değer olma yolundadır. Yaşadığı zamandan, şiirlerinde kendisine kaynaklık eden dinin temel kaynaklarından adeta kopararak yeni bir kimliğe büründürülmek üzere olan Yunus Emre'nin, şiirlerinde bazen bizzat ayette geçen kelimelerle bazen de mefhum olarak dile getirdiği Kur'an ayetlerinin görmezden gelinmesi mümkün değildir. Bu makalede Yunus Emre'nin insanla ilgili sözlerinde kullandığı Kur'an ayetleri incelenmiştir. Bu inceleme, Yunus Emre'nin düşünce dünyasını besleyen ana unsurlardan birinin Kur'an olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Yunus Emre, şiirlerinden hareketle söylenecek olursa, ciddi bir Kur'an kültürüne sahip, gerektiğinde ayetleri, orijinal lafızlarıyla şiirlerine aktarabilecek kadar lafız ve mana bilen bir ciddi âlimdir.

Bu makalede, Yunus Emre'nin insanın çeşitli yönlerini ele aldığı şiirlerinde kullandığı ayetler incelenmiş ve on başlık altında Kur'an kültürünün yansımaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ele alınan bu on başlığın hepsi de

73 2.Bakara, 171; 6.En'am, 39; 8.Enfâl, 22; 10.Yûnus, 42; 21.Enbiyâ, 45; 27.Neml, 80; 30.Rûm, 52; 43.Zuhrûf, 40.

74 Toprak, *a.g.e.*, s. 176.

insanla ilgili dizelerdir. Bu çalışmayla ulaşılan sonuçlar şöyle maddelenebilir:

1. Yunus Emre, insanın Allah'tan farklı en önemli yönü olan fâniliğine dair dizeler kaleme almıştır ve bunu Kur'an ayetlerini kullanarak güzel bir biçimde işlemiştir.
2. Tabiatın hiçbir yerinde kendine rastlamayan, fert olması yönüyle toplum içinde roller üstlenen insan⁷⁵, Rabbinin bir rakibi asla değildir. Rabbiyle arasındaki ilişki biçimi tek cümleyle özetlemek gerekirse; o, Rabbine teslim olmuş bir kuldur. Yunus Emre insanın Rabbine teslimiyetini, ayetlerin ışığında dizelerinde ele almıştır.
3. Teslim olan insanın Rabbinin görme arzusu da yok sayılamaz. Tarihin çeşitli dönemlerinde Peygamberlerin de içlerinde olduğu bazı kimselerin bu arzuları ciddi boyut kazanmıştır ve Allah bu arzuda olan kullarına cevap vermiştir. Kur'an'da⁷⁶ Musa Peygamber örneğinde ele alınan konuyu, Yunus Emre de şiirlerinde işlemiş ve bu aklın o menzile varamayacağı sonucunu çıkarmıştır.
4. Sınanmak için gönderilen bu hayatın sonunda iyilerin kazanacağı mükâfat olan Cennet, Yunus Emre'nin görüşüne göre Allah'tan ve O'nun rızasından bağımsız olarak talep edilecek bir yer değildir. O, "bana Seni gerek Seni" diyerek Allah'ın rızasından bağımsız bir cenneti istemediğini açıkta ortaya koymuştur.
5. Allah'la insan arasındaki ilişki Yunus Emre'nin dilinde iki dost ilişkisine dönüşmüştür. Bu aslında Kur'an'ın da işlediği temel konulardandır. İnsan, Rabbinden bağımsız, O'nun rızasına uygun bir hayattan uzak olamaz.⁷⁷ Hata etse de mahşer gününün dehşetinden korksa da Rabbinin rahmetinden uzaklaşamaz, Rabbinden ayrı olamaz. O, kendi diliyle Çalabına yalvarıp O'ndan medet istemekten hiç usanmaz.

Günümüz insanı, Yunus Emre'nin kendi yaşadığı çağda dile getirdiği kuşatıcı, sevecen ve ötekini dikkate alan yüreğinin sesine ihtiyaç duyuyorsa Onu, beslendiği kaynaklardan koparmadan bugüne taşınmalı ve Ondan yararlanma yoluna gitmelidir. Yunus Emre'nin dile getirdiği bu çağrı, miladın yedinci asrından beri insanlığa rehber olmaya devam eden Kur'an'ın çağrısıdır. Kur'an ayetlerinin kaynaklık ettiği düşünceler değerlendirilir, uygulanabilir, uygulandığında çağlara hitap eden bir öğretiye dönüşür ve böylelikle ölümsüzleşir.

75 Konuyla ilgili bkz. Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçbul*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, s.149.

76 7.Ârâf, 143.

77 İnsanla Allah arasındaki ilişkinin boyutları konusunda bkz. İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Kevser Yayınları, Ankara, tsz. s.114-186.

Yunus Emre ölümsüzü kendine kaynak edindiği için çağlar boyu süren güzel ifadelerin sahibi olmuştur. Kur'an, müminlerini, takipçilerini ve kaynaklık ettiği her şeyi iyiye, doğruya, faydalı olana ve güzele şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da ulaştırmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Bayraktar, Mehmet, *Yunus Emre ve Aşk Felsefesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1994.

Carrel, Alexis, *İnsan Denen Meçbul*, çev.Ömer Durmaz, Hayat Yay., İstanbul, 2000.

Çubukçu, İbrahim Ağâh, *Yunus Emre ve Düşüncesi*, Kılıç Kitabevi, Ankara, 1984.

Demirci, Mehmet, *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi*, Selçuk Yay., Ankara, 1991.

Doğramacı, Mehmet, *Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı*, Kitsan Yay., İstanbul, tsz.

Düzenli, Yaşar, *Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, İFAV. Yay., İstanbul, 2000.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1961.

-----, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009.

İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Kevser Yay., Ankara, tsz.

Karakoç, Sezai, *Yunus Emre*, Diriliş Yay., İstanbul, 2009.

Özçelik, Mustafa, *Bizim Yunus*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir, 2007.

Öztelli, Cahit, *Yunus Emre*, Özgür Yay., İstanbul, 2009.

Paçacı, Mehmet, *Kur'an'da ve Kitabı Mukaddes'te Ahiret İnancı*, Nun Yay., İstanbul, 1994.

Tatçı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1991.

Toprak, Burhan, *Yunus Emre Divanı*, Odunpazarı Belediyesi Yay., İstanbul, 2006.

Uysal, Abdullah-Alodalı, Necati-Demirci, Musa, *Dünü ve Bugünüyle Karaman Kültür-Tarih-Coğrafya*, Karaman Yunus Emre Kültür Derneği Yay., Karaman, 1992.

Yardı, Mehmet Nuri, *Yunus Emre Divanı*, Kahraman Yay., İstanbul, 2006.

Yasa, Metin, *Din Felsefesi Açısından Yunus Emre'de Aşk-Yaratılış-Kendi Olma*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008.

Yunus Emre Divanı, Dergâh Yay., İstanbul, 1981.